

25 Cdo 182/2001 Ujednání o povinnosti zaplatit smluvní pokutu pro případ odstoupení od smlouvy je neplatné pro rozpor s účelem zákona (s účelem institutu smluvní pokuty).

Nejvyšší soud, 25 Cdo 182/2001, [C 1274]

C 1274. K neplatnosti ujednání o smluvní pokutě sjednané pro případ odstoupení od smlouvy

Ujednání o povinnosti zaplatit smluvní pokutu pro případ odstoupení od smlouvy je neplatné pro rozpor s účelem zákona (s účelem institutu smluvní pokuty).

[§ 544 ObčZ](#) - smluvní pokuta

Rozsudek ze dne 25. června 2002, sp. zn. 25 Cdo 182/2001

Z odůvodnění: Soud prvního stupně uložil žalovanému povinnost zaplatit žalobci 25 166,10 Kč. Vycházel ze zjištění, že účastníci uzavřeli dne 5. 10. 1992 dvě kupní smlouvy ohledně nádobí zn. ZEPTEK, přičemž žalovaný jako kupující se zavázal zaplatit kupní cenu činící 4 935 DEM a 527 DEM v patnácti měsíčních splátkách. V kupních smlouvách účastníci také ujednali, že „v případě storna kupní smlouvy je kupující povinen zaplatit smluvní pokutu podle [§ 544 ObčZ](#) ve výši 25 % smluvní ceny zboží“. Dopisem ze dne 23. 10. 1992 adresovaným žalobci sdělil žalovaný, že obě uzavřené smlouvy ruší. Okresní soud dospěl k závěru, že odstoupil-li žalovaný od těchto smluv, které jsou platnými právními úkony ([§ 588](#) odst. 1 a [§ 613 ObčZ](#)), vznikla mu povinnost zaplatit smluvní pokutu podle [§ 544](#) odst. 1 a [2 ObčZ](#).

K odvolání žalovaného odvolací soud změnil rozsudek soudu prvního stupně tak, že žalobu zamítl. S poukazem na ustálenou judikaturu Nejvyššího soudu a na nálezy Ústavního soudu IV.ÚS 276/99 vyložil ujednání účastníků, podle kterého „v případě storna kupní smlouvy je kupující povinen zaplatit smluvní pokutu podle [§ 544 ObčZ](#) ve výši 25 % smluvní ceny zboží“ tak, že i kupující je oprávněn od smlouvy odstoupit, neboť pojem storna představuje ekvivalent pojmu zrušení. Jestliže žalovaný dopisem z 23. 10. 1992 žalobci sdělil, že obě uzavřené smlouvy ruší, došlo tímto jeho jednostranným právním úkonem ke stornu smluv, tedy k odstoupení od nich. Vzhledem k tomu, že odstoupením od smluv žalovaný vykonal právo, které mu podle nich náleželo, neporušil žádnou smluvní povinnost, a proto mu nelze ukládat, aby zaplatil smluvní pokutu podle [§ 544 ObčZ](#), která je majetkovou sankcí pro případ nesplnění smluvní povinnosti. Odvolací soud posoudil ujednání účastníků o majetkové sankci nejen z hlediska jazykového vyjádření, ale též podle jeho obsahu s ohledem na projevenou vůli účastníků (a rovněž v souvislosti s dalšími vedlejšími ujednáními ve smlouvách obsaženými) jako ujednání o smluvní pokutě a nikoliv jako ujednání o odstupném ([§ 497 ObčZ](#)). Dovedil, že účelem sporného ujednání bylo zajištění závazků majetkovou sankcí - smluvní pokutou podle [§ 544 ObčZ](#), což je ve smlouvách výslovně uvedeno. Pokud žalobce mínil majetkovou sankcí vedlejší ujednání o odstupném ve smyslu [§ 497 ObčZ](#), jak v průběhu odvolacího řízení tvrdil, nic mu podle názoru odvolacího soudu nebránilo v tom, aby takové ujednání o odstoupení od smlouvy a o odstupném ve smlouvách jasně a nepochybně vyjádřil. Z uvedených důvodů dospěl krajský soud k závěru, že požadavek žalobce na zaplacení požadované částky není opodstatněný.

Proti rozsudku odvolacího soudu podal žalobce dovolání, v němž nesouhlasí s jeho názorem, že žalovaný, který od obou smluv odstoupil, není povinen zaplatit majetkovou sankci, neboť ze sporného ujednání zcela jednoznačně vyplývá, že „při zrušení kupní smlouvy zaplatí kupující smluvní pokutu ve výši 25 % smluvní ceny zboží“; je proto nadbytečné zabývat se úvahami, zda se jedná o smluvní pokutu, odstupné, či o náhradu škody. V této souvislosti poukazuje na rozsudek NS ČR sp. zn. 3 Cdon 1032/96, v němž tento soud zaujal názor, že „storno je důvodem smluvní pokuty, když současně splňuje podmínky vyjádřené v [§ 544 ObčZ](#). Naopak nevyvolává takový důsledek, jestliže se odstoupení od smlouvy nebo její zrušení opírá o konkrétní právní důvod stanovený objektivním právem, resp. smlouvou, neboť pak nelze hovořit o porušení smluvní povinnosti ve smyslu [§ 544](#) odst. 1 ObčZ. Mimo tyto případy je sice storno též přípustné, avšak zakládá povinnost zaplatit smluvní pokutu“, a dále na rozsudek NS ČR sp. zn. 3 Cdon 1529/96, v němž se uvádí, že „obsah ujednání účastníků musí soud posuzovat dle jazykového vyjádření právního úkonu a též podle jeho obsahu s ohledem na projevenou vůli účastníků tohoto právního úkonu a jím založeného právního vztahu. Soud proto musí posoudit, zda předmětné ujednání obsažené ve smlouvě účastníků lze s ohledem na jeho obsah hodnotit v souladu s [§ 491 ObčZ](#) ([§ 51 ObčZ](#))“. Oproti závěrům krajského soudu dovolatel dovozuje, že účastníci se v daném případě dohodli na tom, že žalovaný zaplatí smluvní pokutu, i když „vykonal své právo“. Takovéto ujednání je podle názoru dovolatele v souladu s [§ 545](#) odst. 3 ObčZ, jež stanoví, že dlužník není povinen smluvní pokutu zaplatit, jestliže porušení povinnosti nezavinil, avšak jen za předpokladu, že z dohody nevyplývá něco jiného; v daném případě je ovšem z dohody účastníků zřejmé, že ke zrušení smlouvy může dojít jen při splnění povinnosti žalovaného zaplatit smluvní pokutu.

Nejvyšší soud dovolání neshledal důvodným.

Ve smyslu [§ 35](#) odst. 2 ObčZ je třeba právní úkony vyjádřené slovy vykládat nejenom podle jejich jazykového vyjádření, ale též podle vůle toho, kdo právní úkon učinil, není-li tato vůle v rozporu s jazykovým projevem.

Podle [§ 48](#) odst. 1 ObčZ může účastník od smlouvy odstoupit, jen jestliže je to v tomto zákoně stanoveno nebo

účastníky dohodnuto. Podle odst. 2 tohoto ustanovení odstoupením od smlouvy se smlouva od počátku ruší, není-li právním předpisem stanoveno nebo účastníky dohodnuto jinak.

Následkem odstoupení od smlouvy se smlouva od samého počátku (ex tunc) ruší (nestanoví-li právní předpis či dohoda účastníků něco jiného) a pokud na takto zrušenou smlouvu nebylo zatím plněno, závazek plnit odpadá.

Pro odstoupení od smlouvy nevyžaduje zákon žádnou zvláštní formu; byla-li však smlouva uzavřena písemně, platí že i odstoupení musí být písemné (§ 40 odst. 2 ObčZ). Odstoupení od smlouvy se jako jednostranný adresovaný právní úkon stává perfektní již tím, že dojde do dispozice (sféry) adresáta.

Odvolační soud v souladu s judikaturou Nejvyššího soudu vyložil použitý termín „storno“ jako ekvivalent výrazu zrušení smlouvy, které stejně jako odstoupení od smlouvy je jednostranným právním úkonem, který směřuje k jednoznačně definovaným důsledkům (§ 48 odst. 2, § 457 ObčZ). K výkladu, který v této otázce odvolací soud podal, není třeba již ničeho dodávat. Ostatně dovolatel proti výkladu tohoto pojmu nebrojí; namítá však, že ke zrušení smlouvy může dojít jen při splnění povinnosti žalovaného zaplatit smluvní pokutu ve smyslu § 544 a násl. ObčZ. Současně však odvolacímu soudu s poukazem na rozsudek NS ČR sp. zn. 3 Cdon 1529/96 vytýká, že obsah sporného ujednání posuzoval jen z hlediska § 544 ObčZ a § 497 ObčZ, a nikoliv též podle § 491 ObčZ (§ 51 ObčZ).

Podle § 544 odst. 1 ObčZ sjednají-li strany pro případ porušení smluvní povinnosti smluvní pokutu, je účastník, který tuto povinnost poruší, zavázán pokutu zaplatit, i když oprávněnému účastníku porušením povinnosti nevznikne škoda.

Instit smluvní pokuty je jedním z právních prostředků zajištění závazků, které jsou souhrnně upraveny v § 544-558 ObčZ a jejichž smyslem a účelem je zajištění splnění povinností, jež jsou obsahem závazků. Akcesorická povaha zajištění je dána zejména tím, že zajišťovací závazek nemůže vzniknout bez existence zajišťovaného (hlavního) závazku a nemůže bez něj existovat. Až na výjimky platí, že při zániku hlavního závazku zaniká i závazek vedlejší. Obsah zajišťovacího závazku nemůže být širší, než je obsah závazku hlavního. Kromě - v občanském zákoníku - výslovně zakotvených zajišťovacích prostředků, mohou účastníci občanskoprávních vztahů uzavřít v rámci smluvní volnosti (§ 2 odst. 3 ObčZ) i takové zajišťovací smlouvy (dohody, ujednání), které nejsou zvláště upraveny (§ 51, 491 ObčZ), pokud neodporují obsahu nebo účelu občanského zákoníku; i pro ně však platí nejen ust. § 39 ObčZ, ale i další ustanovení o platnosti právních úkonů.

Účelem smluvní pokuty zakotvené v § 544 a 545 ObčZ je donutit dlužníka pohrůzkou majetkové sankce k řádnému splnění závazku. Smluvní pokuta tedy především představuje hrozbu dlužníkovi, že pokud nesplní svou (zejména) smluvní povinnost, vznikne mu povinnost poskytnout pro ten případ sjednané plnění, tj. pokutu. Sjednaná smluvní pokuta má tedy v prvé řadě čelit porušení povinnosti (funkce prevenční), neboť bude-li zajištěná povinnost plněna, byla hlavní funkce smluvní pokuty vyčerpána. Vedle toho má smluvní pokuta i funkci reparační (uhrazovací), neboť jejím smyslem je též reparovat na straně věřitele újmu, která mu vznikla v důsledku porušení povinnosti ze strany dlužníka. Zároveň však v sobě smluvní pokuta může zahrnout i další částky, které představují trest (sankci) pro toho, kdo povinnost porušil, což vyplývá z výslovného znění § 544 ObčZ, které povinnost hradit smluvní pokutu činí nezávislou na vzniku škody. Jinými slovy řečeno, smluvní pokuta je peněžitá částka, kterou je dlužník povinen zaplatit věřiteli v případě, že nesplní svou smluvní povinnost, na níž je pokuta vázána, a to bez ohledu na to, zda porušením povinnosti vznikla věřiteli škoda.

Pokutu lze dohodnout jak pro případ nesplnění vůbec, tak pro případ porušení jakékoliv jiné smluvní povinnosti. Ustanovení § 544 odst. 1 ObčZ, jež je kogentní povahy, tedy umožňuje sjednání smluvní pokuty pro případ porušení povinnosti ze smlouvy vyplývající, přičemž nezbytnou součástí ujednání o smluvní pokutě je zcela přesné a určité označení povinnosti, při jejímž nesplnění nebo vadném splnění vznikne právo na smluvní pokutu. Okruh povinností, které je možno zajistit smluvní pokutou, není omezen, neboť každá platně sjednaná povinnost může být tímto způsobem zajištěna. Obecně se např. může jednat o povinnost poskytnout plnění ve věcech, v činnostech nebo v penězích, o povinnost zdržet se nějaké činnosti; zajištěna může být i povinnost poskytnout plnění v dohodnutém místě, v dohodnutém čase, v potřebné jakosti, zajistit lze i porušení plnit bez právních vad a pokuta se může vztahovat i k plnění nekompletnímu.

Podle § 588 ObčZ z kupní smlouvy vznikne prodávajícímu povinnost předmět koupě kupujícímu odevzdat a kupujícímu povinnost předmět koupě převzít a zaplatit za něj prodávajícímu dohodnutou kupní cenu.

V posuzované věci ze skutkových zjištění vyplývá, že účastníci uzavřeli dne 5. 10. 1992 dvě kupní smlouvy ohledně nádobí zn. ZEPTEK, přičemž žalovaný jako kupující se zavázal zaplatit kupní cenu činící 4 935 DEM a 527 DEM v patnácti měsíčních splátkách, z nichž první (podle obou smluv) byla splatná 1. 11. 1992 a poslední 1. 1. 1994 v přepočtu na Kč podle prodejního kurzu SBČS v den platby s tím, že předmět koupě mu bude dodán do 28 dnů od zaplacení kupní ceny. Těmito kupními smlouvami byly tedy mezi účastníky založeny závazkové právní vztahy, jejichž obsahem jsou uvezená vzájemná práva a povinnosti účastníků; k zajištění splnění povinností z těchto smluv, resp. pro případ porušení dohodnutých povinností (tvořících obsah kupní smlouvy) bylo možno sjednat smluvní pokutu podle § 544 a násl. ObčZ, ev. jiný zajišťovací prostředek (zákonný či innominátní).

Z obou uzavřených kupních smluv je dále zřejmé, že povinnost kupujícího (žalovaného) zaplatit smluvní pokutu byla sjednána pro případ storna kupní smlouvy (kupních smluv), tedy odstoupení od ní (od nich).

Odstoupení od smlouvy, ať již ze zákona nebo na základě ujednání účastníků (§ 48 odst. 1 ObčZ), mající za následek zrušení smlouvy (§ 48 odst. 2 ObčZ), není porušením smluvní povinnosti. Proto strana, která učiněným jednostranným úkonem od smlouvy odstoupila, neporušila žádnou smluvní povinnost, nýbrž pouze vykonala právo, které jí podle smlouvy náleželo (srov. rozsudek NS ČR ze dne 31. 3. 1998, sp. zn. 3 Cdon 1398/96, publikovaný v časopise Právní rozhledy, 1999, č. 4, s. 204).

Názor odvolacího soudu o tom, že žalovaný tím, že od uzavřených kupních smluv odstoupil, neporušil svoji

smluvní povinnost, nýbrž že zrušením obou smluv vykonal právo, které mu podle nich náleželo, je správný.

Plně v souladu s uvedeným (a nikoliv v rozporu, jak se dovolatel mylně domnívá) je právní názor vyslovený v rozsudku Nejvyššího soudu sp. zn. 3 Cdon 1032/96, neboť i v něm tento soud dovodil, že „opírá-li se odstoupení od smlouvy o konkrétní právní důvod stanovený objektivním právem, resp. smlouvou, nelze hovořit o porušení smluvní povinnosti ve smyslu [§ 544](#) odst. 1 ObčZ“ a že v takovém případě storno nevyvolává důsledek spočívající v povinnosti zaplatit smluvní pokutu.

Podle [§ 545](#) odst. 3 ObčZ nevyplývá-li z dohody něco jiného, není dlužník povinen smluvní pokutu zaplatit, jestliže porušení povinnosti nezavinil.

Již z dikce tohoto ustanovení, na něž dovolatel poukazuje v dovolání, vyplývá, že dopadá na případy, kdy dlužník porušil nějakou svou povinnost zajištěnou smluvní pokutou, avšak porušení povinnosti nezavinil; za této situace není povinen smluvní pokutu zaplatit, pokud z dohody účastníků nevyplývá něco jiného. Přepokládá-li tedy toto ustanovení porušení smluvní povinnosti ze strany dlužníka, pak je zřejmé, že na daný případ jej aplikovat nelze, neboť - jak je uvedeno shora - žalovaný tím, že od obou smluv odstoupil, žádnou smluvní povinnost neporušil.

Sporné ujednání účastníků obsažené v obou kupních smlouvách uzavřených dne 5. 10. 1992 vyložil odvolací soud za pomoci výkladového pravidla uvedeného v [§ 35](#) odst. 2 ObčZ jako ujednání o smluvní pokutě podle [§ 544 ObčZ](#) sankcionujícím právní úkon žalovaného, jímž od obou kupní smluv odstoupil (v souladu s tím je ostatně i názor dovolatele, že v daném případě se účastníci dohodli na tom, že žalovaný zaplatí smluvní pokutu, i když „vykonal své právo“). Takovéto ujednání (dohoda, smlouva), jehož skutečným smyslem je sjednání smluvní pokuty pro případ výkonu práva (odstoupení od smlouvy) a nikoliv pro případ porušení smluvní povinnosti, je však v rozporu s účelem institutu smluvní pokuty, jak jej stanoví zákon, a tedy pro rozpor s účelem zákona je neplatné podle [§ 39 ObčZ](#). Ve smyslu tohoto ustanovení by ovšem ze stejných důvodů bylo neplatné i jakékoliv ujednání (smlouva, dohoda) o innominátním zajištění závazků - [§ 51, 491 ObčZ](#), pokud by nezajišťovalo splnění závazku, nýbrž výkon práva účastníka závazkového právního vztahu.